

**MATERIAŁY DO ROZMIESZCZENIA WYBRANYCH, CHRONIONYCH CHRZĄSZCZY
SAPROKSYLICZNYCH (COLEOPTERA) W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM:
PACHNICY PRÓCHNICZKI *OSMODERMA BARNABITA*, KWIETNICY OKAZALEJ
PROTAETIA SPECIOSISSIMA, JEŁONKA ROGACZA *LUCANUS CERVUS* I KOZIOROGA
DĘBOSZA *CERAMBYX CERDO***

**MATERIALS TO THE DISTRIBUTION OF SELECTED, PROTECTED IN LAW
SAPROXYLIC BEETLES (COLEOPTERA) IN THE OPOLE VOIVODESHIP:
OSMODERMA BARNABITA, *PROTAETIA SPECIOSISSIMA*, *LUCANUS CERVUS* AND
*CERAMBYX CERDO***

HEBDA G.¹, BIWO T.², MAZUR M.A.¹, RACHENIUK G.³, SIERAKOWSKI M.⁴

¹Instytut Biologii, Uniwersytet Opolski, ul. Oleska 22, 45-040 Opole, e-mail:
grzesio@uni.opole.pl, miłosz@uni.opole.pl

²Pyskowice, tomasz.biwo@interia.pl

³ul. Krzywa 17, 46-243 Bogacica

⁴Stobrawski Park Krajobrazowy, ul. Reymonta 3, 46-034 Pokój

ABSTRACT: The paper presents unpublished data on the occurrence of rare, protected species of saproxylic beetles: *Osmoderma barnabita*, *Protaetia speciosissima*, *Lucanus cervus* and *Cerambyx cerdo* in the Opole voivodeship (south-western Poland), together with maps of distribution. The paper also includes comments on the current situation of these species in the region and predictions about possible changes in their population trends. New sites of these rare beetles significantly improve the knowledge about their distribution in the region and will help local authorities in investments planning and natural resource management.

KEY WORDS: saproxylic beetles, protected species, new records, Opole Province, SW Poland

Wstęp

Organizmy saproksyliczne to często specyficzne grupy gatunków, o wąskich wymaganiach pokarmowych i siedliskowych, dlatego też wykorzystuje się je jako grupę wskaźnikową dla wyróżniania lasów o cechach naturalnych (Gutowski i in. 2004). Ich środowiska rozwoju są rzadkie, rozmieszczone wyspowo, stąd szereg z tych owadów znajduje się na tzw. *czerwonych listach* gatunków zagrożonych wyginięciem, a także ma silną reprezentację wśród organizmów podlegających ochronie gatunkowej (Rozporządzenie 2016). Część z nich podlega także ochronie przepisami Wspólnoty Europejskiej (Dyrektywa 1992), a ich występowanie jest podstawą do wyznaczania obszarów Natura 2000.

Chrząszcze saproksyliczne występujące w województwie opolskim nie doczekały się dotychczas szerszego opracowania, nawet w kontekście pojedynczych obszarów chronionych. W literaturze możemy znaleźć doniesienia o charakterze przyczynowym (np. Królik 1999), takie które są częścią ogólnopolskich opracowań (np. Mokrzycki et al. 2011) lub dane zawarte w nielicznych, obszerniejszych publikacjach dotyczących całych grup systematycznych (np. Kuśka 1998, Mazur 2011).

Opolszczyzna obfituje w lokalizacje będące potencjalnym miejscem występowania rzadko spotykanych przedstawicieli fauny saproksylicznej, w postaci dobrze zachowanych lasów z dużą ilością martwego drewna, na obszarze czy to Masywu Chełmu czy Lasów Stobrawsko-Turawskich. Informacje na temat chronionych gatunków chrząszczy były zbierane przez opolskich przyrodników przez wiele ostatnich lat, jednak głównie na potrzeby opracowań planistycznych i inwentaryzacyjnych, a także okresowego monitoringu gatunków „naturowych”, jednak dane te nie były dotychczas kompleksowo opublikowane. Spośród chronionych chrząszczy saproksylicznych najwięcej stanowisk z województwa opolskiego dotyczy czterech gatunków: dwóch przedstawicieli rodziny poświętnikowatych (Scarabaeidae) – pachnicy próchniczki

Osmoderma barnabita Motschulsky, 1845 i kwietnicy okazałej *Protaetia speciosissima* (Scopoli, 1786) oraz jelonka rogacza *Lucanus cervus* (Linnaeus, 1758) (Lucanidae) i kozioroga dębosza *Cerambyx cerdo* Linnaeus, 1758 (Cerambycidae). Ich współczesne rozmieszczenie podają: Łęgowski i Kuńka 2006; Kuśka i Szczepański 2007; Kadej i in. 2007, 2014, 2017, 2018a, 2018b; Byk i Cieślak 2011, Smolis i in. 2016. Powyższe prace dotyczyły jednak głównie południowej części województwa opolskiego i skupiały się na prezentowaniu stanowisk pachnicy i kozioroga. Wiedza na temat rozmieszczenia stanowisk pozostałych gatunków była podawana na podstawie pojedynczych znalezisk, rozmieszczenia których nie można traktować jako rzeczywistego obrazu ich rozsielenia na Opolszczyźnie.

W niniejszej pracy prezentujemy obszerny wykaz stanowisk czterech wspomnianych chrząszczy, obserwowanych przez autorów na przestrzeni ostatnich lat przy okazji aktywności naukowej i celowych badań terenowych, a także prac zleconych przez Instytut Ochrony Przyrody PAN oraz: regionalne jednostki administracji publicznej, Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jednostki Lasów Państwowych, Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad. Praca ta stanowi w szczególności uzupełnienie wykazu stanowisk pachnicy próchniczki w woj. opolskim, z dotychczas bardzo słabo zbadanych obszarów województwa, co pozwoli na zaprezentowanie pełniejszego obrazu jej rozmieszczenia w regionie.

Skróty obserwatorów: GH – Grzegorz Hebda, GR – Grzegorz Rachenik, MAM – Miłosz A. Mazur, MS – Michał Sierakowski, TB – Tomasz Biwo. Imiona i nazwiska innych obserwatorów podano w pełnym ich brzmieniu.

Szczałków imagines lub innych form rozwojowych nie przetrzymywano. Obserwacje poczynione na terenach rezerwatów przyrody prowadzone były na podstawie decyzji zezwalających Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Opolu.

W niniejszej pracy nie zachowano powszechnie przyjętego układu z podziałem na krainy faunistyczne, stosowane za Katalogiem Fauny Polski (Burakowski i in. 1973), gdyż wykaz niniejszy ma ściśle „opolski” charakter. Ponadto niemal przez środek województwa opolskiego przechodzi granica dwóch krain, Dolnego i Górnego Śląska, i niemal wszystkie stanowiska znajdują się na styku tej umownej granicy. Zamysłem autorów była prezentacja danych tylko z województwa opolskiego, tak by informacje te były jak najbardziej pomocne przy planowaniu inwestycji przez lokalne samorządy, zarządzaniu obszarami chronionymi czy realizowaniu zrównoważonej gospodarki leśnej.

Graficzną wizualizację rozmieszczenia poszczególnych stanowisk sporządzono w programie QGIS (v. 3.4, źródło mapy: openstreetmap.org) i zaprezentowano na mapach (Ryc. 1–4) z zaznaczeniem granic poszczególnych powiatów.

Układ prezentowanych stanowisk jest alfabetyczny wg gminy, w której znajduje się stanowisko.

Wykaz stanowisk

Pachnica próchniczka *Osmoderma barnabita* (Fot. 1, 2)

Dąbrowa gm., Dąbrowa, park [50.6808, 17.7522], obserwowano samca na pniu, maj 2016, obs. GH;

Dąbrowa gm., Rzędziwojowice, Nadleśnictwo Opole, Leśnictwo Lipowa, oddz. 172a, przy Stawie Sangów [50.6791°N, 17.6790°E], dąb będący pomnikiem przyrody, szczątki postaci dorosłych i odchody pędraków u podstawy drzewa, 3.10.2018, obs. GH;

Głubczyce gm., Głubczyce, Aleja Lipowa przy drodze na Tarnkową [50.2070°N, 17.8181°E], liczne odchody i fragmenty kokolitów w lipach, 15.06.2015, 5.01.2020, obs. MAM;

Głubczyce gm., Tarnkowa, Nadleśnictwo Prudnik, Leśnictwo Ściborzyce, oddz. 44a, przy drodze [50.2494°N, 17.7581°E], liczne odchody i fragmenty kokolitów, 5.01.2020, obs. MAM;

Kluczbork gm., Kolonia Piecowa, obręb Nowa Bogacica, dz. 328/6 [50.9191°N, 18.0997°E], odchody oraz szczątki imago pod dębem szypułkowym, pachnicę stwierdzono również w pozostałych dębach pomnikowych wzdłuż drogi powiatowej nr 1324, 12.08.2016, obs. GR;

Kluczbork gm., Nowa Bogacica, Nadleśnictwo Kluczbork, Leśnictwo Zameczek, oddz. 2421 [50.9173°N, 18.0815°E], odchody pędraków u podstawy pnia olchy czarnej przy rzece Bogacy, 29.04.2017, obs. MS, GR;

Kluczbork gm., Zameczek, Nadleśnictwo Kluczbork, Leśnictwo Żabieniec, oddz. 91d [50.9425°N, 18.1013°E], oddz. 92a [50.9463°N, 18.09736°E], liczne odchody pędraków przy dębach, 4.01.2018, obs. MS, GR;

Kluczbork gm., Zameczek, Nadleśnictwo Kluczbork, Leśnictwo Zameczek, oddz. 145g [50.9386°N, 18.0649°E], liczne odchody pędraków przy zwalonym dębie, 31.03.2020, obs. MS;

Lewin Brzeski gm., Skorogoszcz, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Prędocin, oddz. 254d [50.7803°N, 17.6875°E], liczne pędraki, 1-31.08.2011, obs. MAM;

Lubrza gm., Lubrza, Aleja Lipowa w pasie drogi nr 414 Prudnik – Opole, na odcinku Lubrza – Dobroszewice [50.3504°N, 17.6336°E] liczne pędraki, przeniesione do innych okazów drzew po wycince, 29.10-9.11.2015, leg. MAM; pędraki, kokolity i odchody w pięciu lipach, 28.11.2017, leg. GH;

Lubsza gm., Kurznie, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Kurznie, oddz. 153a [50.8947°N, 17.6430°E], trzy pędraki w próchnie, 1-31.08.2011, obs. MAM;

Lubsza gm., Lubsza, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Lubsza, oddz. 255d [50.9318°N, 17.5671°E], dwa pędraki w dziupli przewróconego okazałego buka, 7.06.2020, obs. GH;

Lubsza gm., Rogalice, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Rogalice, oddz. 106a [50.9796°N, 17.6012°E], wiele szczątków postaci dorosłych oraz pokłady odchodów pędraków u nasady

pnia ok. 150 letniego dębu, 22.09.2020, obs. GH;

Murów gm., Brynica, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Brynica, oddz. 99i [50.8247°N, 17.9708°E], oddz. 100c [50.8259°N, 17.96209°E], liczne odchody pędraków u podstawy dębu, 14.08.2019, obs. MS, Michał Stelmaszyk;

Murów gm., Nowa Bogacica, Nadleśnictwo Turawa, Leśnictwo Bukowo, oddz. 11 [50.9203°N, 18.0695°E], liczne odchody pędraków w zwalonym konarze dębu, 19.01.2018, obs. MS, GR;

Murów gm., Nowa Bogacica, Nadleśnictwo Turawa, Leśnictwo Bukowo, oddz. 27f [50.9102°N, 18.0792°E], liczne odchody pędraków przy zwalonym dębie, 1.03.2019, obs. MS;

Murów gm., Zagwizdzie, działka ewidencyjna nr 216/8 [50.8744°N, 17.9781°E], odchody pędraków, szczątki imagines oraz kokolity pod dębem szypułkowym, 27.09.2016, obs. GR;

Niemodlin gm., Krasna Góra, grupa okazałych dębów w parku podworskim [50.6352°N, 17.4818°E], bezpośrednia obserwacja jednego osobnika, 10.07.2020, obs. Karolina Olszanowska-Kuńska;

Nysa gm., Nysa (Park Miejski) [50.4687°N, 17.3218°E], larwa w wypróchnieniu brzozy, 26.07.2016, obs. TB;

Nysa gm., Goświnowice, aleja kasztanowców przy wjeździe do miejscowości [50.4891°N, 17.2578°E], w jednym drzewie liczne pędraki i szczątki imagines, przeniesione po wycince drzewa do miejsca zastępczego w tej samej alei, 3-6.06.2020, obs. MAM;

Olesno gm., Boroszków, aleja starych lip i dębów na działce ewidencyjnej nr 541/49 [50.9490°N, 18.4427°E], liczne odchody pędraków i szczątki imagines, 15.11.2015, obs. MAM;

Paczków gm., Paczków, planty miejskie [50.46250°N, 17.0058°E], kilka pędraków w odziomku lipy drobnolistnej, 24.07.2020, obs. GH;

Pokój gm., Krogulna, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Kozuby, oddz. 48d [50.9375°N, 17.8155°E], jeden żywy osobnik i odchody pędraków u podstawy dębu, 16.08.2020, obs. GH, MS;

Pokój gm., Ładza [50.8459°N, 17.8691°E], imago oraz larwy w próchnowisku u podstawy pnia śliwy wiśniowej (*Prunus cerasifera*) przy siedzibie Stobrowskiego Parku Krajobrazowego, 30.07.2008, obs. Ireneusz Hebda;

Pokój gm., Pokój, przy ul. Wolności [50.8972°N, 17.850°E], odchody pędraków przy dębie szypułkowym w szpalerze drzew przy drodze do dawnej stacji doświadczalnej, 2.03.2016, obs. GR;

Pokój gm., Pokój, zabytkowy park, maj 2007r, szczątki imagines pod dębem, obs. GH; obręb ewidencyjny Pokój, działka ewidencyjna nr 1302/18 [50.8938°N, 17.8483°E], odchody pędraków u podstawy pnia dębu na skraju parku w Pokoju, 23.03.2017, obs. MS;

Pokój gm., Pokój, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Dąbrówka Dolna, oddz. 171c [50.9018°N, 17.8967°E], liczne odchody pędraków przy dębie, 22.11.2019, obs. MS, Jakub Sebastian;

Pokój gm., Pokój, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Winna Góra, oddz. 69d [50.9175°N, 17.7647°E], liczne odchody pędraków przy dębie, 9.11.2018, obs. MS, Jakub Sebastian;

Pokój gm., Pokój, Pokój, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Winna Góra, oddz. 231b, [50.8880°N, 17.8100°E], odchody pędraków oraz imago pod dębem, 25.03.2020, obs. Jakub Sebastian; oddz. 231f, odchody pędraków pod dębami w dwóch miejscach, 25.03.2020, obs. Jakub Sebastian;

Pokój gm., Pokój, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Winna Góra, oddz. 275k [50.8705°N, 17.8508°E], liczne odchody pędraków przy dębie, 22.08.2019, obs. MS;

Pokój gm., Zawieś, Nadleśnictwo Kluczbork, Leśnictwo Zawieś, oddz. 41a [50.9738°N, 17.9558°E], jeden martwy osobnik na ziemi w

ponad stuletnim drzewostanie sosnowo-bukowym, 18.09.2020, obs. GH;

Popielów gm., Karłowice, aleja Stobrawa-Karłowice, działka ewidencyjna nr 44/1 [50.870333°N, 17.695056°E] oraz działka ewidencyjna nr 513, odchody pędraków w czterech lipach drobnolistnych – pomnikach przyrody oraz dwóch dębach szypułkowych, 12.01.2020, obs. GR;

Popielów gm., Karłowice, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Lubienie, oddz. 19d, dąb szypułkowy [50.8685°N, 17.7404°E], odchody pędraków wysypujące się z pnia, 26.04.2020, obs. GR, oddz. 20c, pomnik przyrody, dąb szypułkowy [50.8666°N, 17.7330°E], odchody pędraków, 24.04.2020, obs. GR, oddz. 44j [50.8617°N, 17.7305°E], odchody pędraków, 27.12.2019, obs. GR;

Popielów gm., Kolonia Popielowska, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Lubienie, oddz. 258a [50.7977°N, 17.6945°E], odchody pędraków u podstawy pnia dębu, szczątki postaci dorosłych, 16.01.2020, obs. GH;

Popielów gm., Kuźnica Katowska, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Kuźnica Katowska, oddz. 64f pomnik przyrody dąb szypułkowy [50.8919°N, 17.7360°E], odchody pędraków, 19.04.2020, obs. GR;

Popielów gm., Roszkowice, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Roszkowice, oddz. 23f,d [50.9135°N, 17.6844°E], liczne zasiedlone dęby (odchody), 15.04.2020, obs. MS; oddz. 39d [50.9130°N, 17.6848°E], zasiedlonych sześć dębów szypułkowych, 19.04.2020, obs. GR;

Popielów gm., Wielopole, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Lubienie, oddz. 255d [50.7890°N, 17.7314°E], liczne pędraki, 1-31.08.2011, obs. MAM; oddz. 252m, pomnik przyrody Klara, dąb szypułkowy [50.8009°N, 17.7183°E], odchody pędraków, 17.04.2020, obs. GR;

Strzelce Opolskie gm., Kalinowice, ul. Wiejska, pomnikowa aleja lipowo-wiązowa, [50.5034°N, 18.1795°E], szczątki imagines oraz odchody w dziupli okazałej lipy drobnolistnej, 30.03.2018, obs. TB;

Strzeleczy gm., Moszna, Nadleśnictwo Prószków, Leśnictwo Pietna, oddz. 796a [50.4487°N, 17.7724°E], szczątki postaci dorosłych i odchody pędraków pod wielkim dębem, 16.08.2018, obs. GH;

Strzeleczy gm., Urszulanowice, obręb ewidencyjny Moszna, działka ewidencyjna. nr 208/3 [50.4191°N, 17.7586°E], odchody pędraków pod dębem, 16.05.2020, obs. MS;

Strzeleczy gm., Urszulanowice, Nadleśnictwo Prószków, Leśnictwo Pietna, oddz. 799a, [50.4305°N, 17.7600°E], odchody pędraków pod dębem, 30.06.2020, obs. MS;

Świerczów gm., Żaba, Nadleśnictwo Namysłów, Leśnictwo Gola, oddz. 237p [50.9843°N, 17.6558°E], sześć pędraków w próchnie, 1-31.08.2011, obs. MAM;

Świerczów gm., Żaba, Nadleśnictwo Namysłów, Leśnictwo Gola, oddz. 241m [50.9795°N, 17.6906°E], cztery pędraki w próchnie, 1-31.08.2011, obs. MAM.

Kwietnica okazała *Protaetia speciosissima* (Fot. 3)

Dąbrowa gm., Ostrów Narocki, Nadleśnictwo Opole, Leśnictwo Narok, oddz. 2c [50.7753°N, 17.7582°E], jeden osobnik dorosły na skraju drzewostanu (drzewostan zdominowany przez buka w wieku 130 lat), 4.06.2020, obs. M. Cielniak, GH; oddz. 3d [50.76501°N, 17.7540°E], imago przy wale na skraju lasu, 19.05.2020, obs. Paweł Żyła;

Grodków gm., Kopice, Nadleśnictwo Tułowice, Leśnictwo Dębina, oddz. 72 [50.6534°N, 17.4801°E], szczątki postaci dorosłych oraz pędraki w wałku dębowym na stosie, 12.02.2014, obs. GH;

Izbicko gm., Otmice, Nadleśnictwo Strzelce Opolskie, Leśnictwo Otmice, oddz. 69g [50.5377°N, 18.1363°E], dziupla w pniu jabłoni, 1,5 m nad ziemią, 19.05.2013, pędraki, szczątki imagines, obs. GH;

Leśnica gm., Góra Świętej Anny, teren rezerwatu przyrody „Góra Świętej Anny” [50.4525°N, 18.1688°E], imago na trawie, w pobliżu stary drzewostan liściasty kalwarii annogórskiej, bardzo wczesny pojaw,

8.05.2019, obs. Irena Kania-Surowiec, det. TB;

Lewin Brzeski gm., Błazejowice, Nadleśnictwo Opole, Leśnictwo Narok, oddz. 29f [50.7502°N, 17.7394°E], imagines rojące się wokół wypróchnień okazałego dębu, 26.06.2020, obs. TB;

Lewin Brzeski gm., Mikolin [50.7834°N, 17.6806°E], szczątki imago na wale przeciwpowodziowym, 19.05.2020, obs. Paweł Żyła;

Lewin Brzeski gm., Mikolin, obręb ewidencyjny Mikolin, działka ewidencyjna nr 14/4 [50.7938°N, 17.7141°E], imago na skraju lasu, 19.05.2020, obs. Paweł Żyła;

Lubsza gm., Leśna Woda, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Dobrzyń, oddz. 86l [50.9535°N, 17.4404°E], jeden osobnik, 16.08.2011, obs. MAM; szczątki osobnika dorosłego, 9.06.2020, obs. M. Cielniak, GH;

Lubsza gm., Leśna Woda [50.9536°N, 17.4397°E], dąb w obrębie zabudowania, rojące się imagines, 22.06.2012, obs. TB;

Lubsza gm., Lubsza, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Lubsza, oddz. 255d [50.9291°N, 17.5688°E], szczątki osobnika dorosłego, 9.06.2020, obs. M. Cielniak, GH;

Łubniany gm., Zagwizdzie, Nadleśnictwo Turawa, Leśnictwo Morcinek [50.8503°N, 17.9881°E], martwe imago na linii oddziałowej między oddz. 292/293, 26.05.2020, obs. MS;

Niemodlin gm., Lipno, Nadleśnictwo Tułowice, Leśnictwo Goszczowice, oddz. 158g, aleja dębowa na grobli stawowej [50.6094°N, 17.5985°E], martwe imago w kokolicie znalezionym w wypróchnieniu dębu szypułkowego, 10.07.2020, obs. TB;

Opole gm., Opole, teren ZOO na Wyspie Bolko [50.6554°N, 17.9255°E], żywe imago na drodze w obrębie zadrzewienia dębowego, 20.08.2018, obs. TB;

Pokój gm., Zieleniec [50.9137°N, 17.8045°E], imago przy dziupli w alei dębowej, w alei obserwowano imagines dodatkowo w dwóch miejscach, 31.07.2020, obs. MS;

Popielów gm., Kaniów, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Ładza, oddz. 27k [50.8598°N, 17.8246°E], 30.07.2020, szczątki postaci dorosłych i odchody pędraków w spróchniałym złomie buka, obs. GH;

Popielów gm., Kaniów, Nadleśnictwo Kup, Leśnictwo Ładza, oddz. 117 [50.8459°N, 17.8282°E], pędraki w przewróconym okazałym buku, 29.07.2014, obs. GH;

Popielów gm., Kuźnica Katowska, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Kuźnica Katowska, oddz. 27c [50.9052°N, 17.7409°E], szczątki jednego osobnika dorosłego w ponad stuletnim drzewostanie dębowo-grabowo-bukowym, 16.09.2020, obs. GH, MS.

Jelonek rogacz *Lucanus cervus* (Fot. 4)

Lubsza gm., Kurznie, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Kurznie, granica oddz. 157/167 [50.8862°N, 17.6239°E], imago (samiec) na linii oddziałowej, 19.06.2020, obs. Agnieszka Mulawa;

Lubsza gm., Leśna Woda, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Dobrzyń, oddz. 86k,l [50.9537°N, 17.4401°E], szczątki dwóch samców, 29.8.2010, obs. MAM; szczątki kilku samców i jednej samicy, 1-31. 08. 2011, obs. MAM; szczątki co najmniej sześciu samców i żywa samica, 17.06.2012 obs. TB; szczątki sześciu samców telodontycznych, czterech samic i otwory wylotowe w kilku dębach, 1.06.-17.07.2020, obs. M. Cielniak, GH;

Lubsza gm., Dobrzyń, pomnikowy dąb przy drodze [50.9529°N, 17.4508°E], dwa samce oraz jedna samica (martwa), 3.06.2019, obs. GH i TB;

Lubsza gm., Lubsza, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Lubsza, oddz. 255d [50.9298°N, 17.5684°E], szczątki jednego samca, 1-31. 08. 2011, obs. MAM; oddz. 254d [50.9315°N, 17.5684°E], szczątki dwóch samic i otwory wylotowe w pniu dębu, 30.06.2020, obs. GH;

Lubsza gm., Lubsza, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Nowy Świat, oddz. 253b [50.9326°N, 17.5747°E], oddz. 253c [50.9297°N, 17.5760°E], odnaleziono szczątki samca formy telodontycznej i szczątki samic

oraz otwory wylotowe w pniu dębu, 1.06.-9.06.2020, obs. M. Cielniak, GH;

Lubsza gm., Nowe Kolnie [50.8714°N, 17.5973°E], martwy samiec w zadrzewieniu dębowym łączącym się z kompleksem leśnym, 30.06.2011, obs. TB;

Lubsza Gm., Rogalice, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Rogalice, oddz. 106a [50.97963°N, 17.60122°E], szczątki samca formy telodontycznej pod ok. 150 letnim przestojem dębowym, 25.09.2020, obs. GH;

Lubsza gm., Rogalice, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Rogalice, oddz. 138g [50.9821°N, 17.6152°E], szczątki samca formy telodontycznej pod złamanym bukiem, 30.09.2020, obs. M. Cielniak, GH;

Lubsza gm., Śmiechowice, zadrzewienie śródpolne przy głównej drodze [50.8899°N, 17.5811°E], kilkanaście rojących się imagines, 15.06.2013, obs. TB, stanowisko zostało zniszczone po roku 2015;

Pokój gm., Winna Góra, skraj założenia parkowego w Pokoju [50.8925°N, 17.8422°E], martwe imago samca na drodze, 30.07.2020, obs. Paweł Niemiec;

Kozioróg dębosz *Cerambyx cerdo* (Fot. 5)

Głogówek gm., Głogówek, park podworski przy zamku Oppersdorffów [50.3556°N, 17.8598°E], liczne drzewa zasiedlone w zachodniej części parku, 10.10.2014, obs. TB; liczne osobniki dorosłe i żerowiska na okazałych dębach przy drodze od wejścia do stawu i wokół niego, regularne obserwacje w okresie od czerwca do sierpnia 2016 r., obs. MAM;

Namysłów gm., Grabówka, Nadleśnictwo Namysłów, Leśnictwo Żaba, oddz. 237p/241g [50.9836°N, 17.6863°E], jeden ścięty dąb z żerowiskami oraz jeden stojący (przy linii oddziałowej) również z żerowiskami, 17.06.2019, obs. TB;

Niemodlin gm., Niemodlin (ul. Lwowska) [50.6392°N, 17.6201°E], dąb z żerowiskami, przeznaczony do usunięcia (stanowisko opuszczone, drzewo wycięte), 12.02.2019, obs. TB;

Lubsza gm., Leśna Woda, Nadleśnictwo Brzeg, Leśnictwo Dobrzyń [50.9537°N, 17.4401°E], oddz. 86l,k, liczne szczątki i żerowiska, 1-31.08.2011, obs. MAM, w tych samych wydzieleniach szczątki co najmniej pięciu osobników dorosłych, 17.06.2012, obs. TB; gatunek obecny również w okolicznych wydzieleniach leśnych, tj. oddz. 85g, otwory wylotowe i jedno imago w dębie przy samej drodze, 28.06.2016, obs. GH; oddz. 86d, otwory wylotowe w jednym drzewie na południowym skraju wydzielienia, 28.06.2016, obs. GH; oddz. 86j, otwory wylotowe i imagines na trzech drzewach, na zachodnim i południowym skraju wydzielienia, 28.06.2016, obs. GH, oddz. 86l, 86k, 86j, 85g – zasiedlone drzewa, liczne postacie dorosłe, 31.05.-19.07.2019, obs. GH i TB;

Strzeleczy gm., Urszulanowice, Nadleśnictwo Prószków, Leśnictwo Pietna, oddz. 808g [50.4172°N, 17.7642°E], liczne szczątki imago oraz tegoroczne trocinki na pniu, 14.07.2020, obs. MS;

Strzeleczy gm., Urszulanowice, Nadleśnictwo Prószków, Leśnictwo Pietna, oddz. 808j [50.4169°N, 17.7656°E], szczątki imago oraz tegoroczne trocinki na pniu, 14.07.2020, obs. MS;

Strzeleczy gm., Moszna [50.441°N, 17.77325°E], liczne szczątki imago, otwory wylotowe oraz tegoroczne trocinki przy zamierającym dębie na skraju lasu, 2.08.2020, obs. MS;

Strzeleczy gm., Pisarzowice, Nadleśnictwo Prószków, Leśnictwo Pietna, oddz. 790c [50.4196°N, 17.8737°E], tegoroczne trocinki na pniu dębu i otwory wylotowe, 13.07.2020, obs. GH;

Strzeleczy gm., Pisarzowice, [50.4194°N, 17.8814°E], śródpolny dąb z żerowiskami, 7.03.2020, obs. Rafał Świerad.

Dyskusja

Historyczne i obecnie prezentowane stwierdzenia omawianych gatunków wyraźnie pokazują, że gatunkiem o najszerszym rozsiedleniu, wśród omawianych, jest pachnica próchniczka, która spotykana jest najczęściej w środowiskach stworzonych przez człowieka (aleje, parki) lub brzegowych fragmentach drzewostanów. Na ponad 70% stanowisk (29 z 39.), na których znany był gatunek zasiedlonego drzewa, pachnica zasiedlała dęby, w sześciu przypadkach były to lipy drobnolistne, a po jednym przypadku pędraki stwierdzono w buku, olszy czarnej, brzozie, kasztanowcu i śliwie wiśniowej. Łącząc dane prezentowane w niniejszej pracy z wcześniej opublikowanymi z województwa (Kadej i in. 2017, 2018a) wyraźnie widać, że w regionie opolskim nie jest to gatunek bardzo rzadki. Kadej i in. (2017) wykazali z Opolszczyzny niemal 150 stanowisk, głównie na pojedynczych dębach. Stanowiska te zlokalizowane były głównie w południowej części Opolszczyzny z okolic Kędzierzyna-Koźła, Głogówka i Zdieszowic. Stanowiska z zachodniej części województwa pochodziły głównie z okolic Brzegu, gminy Olszanka i rezerwatu „Barucice” w Stobrowskim Parku Krajobrazowym. Obecnie prezentowane dane dobrze uzupełniają wiedzę o rozmieszczeniu gatunku w województwie. Ze względu na biologię i preferowane siedliska często jego obecność pozostaje w konflikcie z zarządcami dróg i samorządami, z uwagi na konieczność uzyskania decyzji derogacyjnej dotyczącej ochrony gatunkowej. Jednocześnie działania te sprawiają, że wiedza o konieczności przestrzegania prawa ochrony przyrody i procedur w tym zakresie są coraz bardziej powszechne, a organy wydające decyzje mają coraz większe doświadczenie w zakresie minimalizacji ewentualnych szkód. Pomimo stosunkowo dużej liczby stanowisk i silnej reprezentacji, które świadczą o dobrej kondycji populacji w regionie, nie można zaprzestać monitorowania gatunku, szczególnie w kontekście postępujących zmian w środowisku i krajobrazie. Niemniej w najbliższych latach kondycja populacji nie wydaje się poważnie zagrożona.

Kwietnica okazała się gatunkiem o mniejszej frekwencji w regionie opolskim, a jej siedliska są skupione głównie na terenie lasów, również wewnątrz zwartych drzewostanów i większych zadrzewień posiadających odpowiednio zasobną bazę pokarmową. Jej wyraźnie rzadsze występowanie jest zapewne związane z nieco bardziej konserwatywnymi wymaganiami siedliskowymi w porównaniu choćby do pachnicy, zasiedlającej różne gatunki drzew liściastych, nie wyłączając owocowych. Kwietnica preferuje natomiast przede wszystkim dęby, które dopiero w wieku około 200 lat zapewniają jej w pełni optymalne miejsce do rozwoju (Gutowski i in. 2004). Okazy takie są coraz rzadsze w krajobrazie nie tylko Opolszczyzny, ale także wielu innych regionów Polski. Dąb nie jest jedynym drzewem żywicielskim gatunku, obserwowano także rozwój w lipach, bukach, wierzbach czy topolach, a nawet wiekowych drzewach owocowych (Plewa i in. 2014). Potwierdzają to zaprezentowane informacje: na pięciu stanowiskach kwietnica zasiedliła dęby, na dwóch buki, a w jednym stanowisku jabłono. Imagines, w przeciwieństwie do pachnicy, rzadziej żywią się pyłkiem kwiatów, preferując wyciekający sok drzew i owoce, co dodatkowo ogranicza możliwość występowania gatunku, ze względu na braki w bazie pokarmowej dla osobników dorosłych (Stebnicka 1978). Na rzadkość stwierdzania wpływają też preferencje gatunku, który zdecydowanie częściej przebywa wysoko w koronach drzew niż w jego niższych partiach (Plewa i in. 2014), bezpośrednie stwierdzenia imagines są zatem trudniejsze do wykrycia. W świetle prezentowanych informacji, liczba stwierdzonych doniesień na Opolszczyźnie pozytywnie świadczy o zachowaniu stanu populacji w regionie, a w najbliższych latach stan ten nie powinien ulec drastycznym zmianom.

Kozioroga dębosza należy uznać za bardzo rzadkiego chrząszcza Opolszczyzny, którego stanowiska skupione są w pradolinach rzek (Odry i Osobłogi). Pozostałe wyspowe stwierdzenia mogą świadczyć o pierwotnym zasięgu rozsiedlenia, jaki gatunek ten posiadał

przed masowym przekształcaniem drzewostanów liściastych w kierunku monokultur sosnowych, a także wycinaniem pojedynczych drzew śródpolnych i alej. Wszystkie stwierdzone lokalizacje mają jednak wyjątkowo małą powierzchnię, często ograniczają się do pojedynczych drzew lub ich grup. Kadej i in. (2018b) w bardzo obszernym opracowaniu rozmieszczenia kozioroga na Opolszczyźnie i Dolnym Śląsku podają aktualne stanowiska jedynie z okolic Głogówka, poza miejscem, o którym donosimy w niniejszej pracy, i z parku pałacowego w Mosznej. W perspektywie dłuższego okresu sytuacja gatunku w regionie z pewnością ulegnie pogorszeniu, ze względu na deprecjację i zamieranie aktualnie zasiedlonych drzew i całkowity brak w ich najbliższej okolicy okazów zastępczych. Populacje zlokalizowane na terenach starych parków podworskich (jak w Głogówku) zapewne przetrwają dłuższy czas niż te, które znajdują się na obszarach, gdzie realizowana jest konsekwentnie gospodarka leśna.

Jelonka rogacza należy uznać za najcenniejszy gatunek saproksylicznego chrząszcza w województwie opolskim, który podobnie jak pozostałe, zalicza się do tzw. gatunków parasolowych. W przeszłości jelonka znany był na Opolszczyźnie z większej liczby stanowisk. Badacze niemieccy podawali go np. z okolic Olesna czy Krasiejowa (Kelch 1846), jednak dziś próżno go szukać w tych rejonach. Współczesne stanowiska jelonka w województwie opolskim ograniczone są właściwie tylko do zachodniej części Lasów Stobrawsko-Turawskich. Do szczególnie cennych obiektów mających znaczenie dla tego gatunku należy zaliczyć rezerваты przyrody „Lubsza” i „Rogalice”, a także stanowiska w Leśnej Wodzie i Śmiechowicach, gdzie pierwsze obserwacje poczyniono ponad 10 lat temu (Smolis i in. 2016) i populacje te wciąż są aktywne. Ze względu na realne zagrożenie ubytku siedlisk tego gatunku na terenie lasów gospodarczych, należałoby zintensyfikować badania nad jego występowaniem, a uzyskane wyniki winny być uwzględniane przy planowaniu gospodarki leśnej w drzewostanach będących jego

siedliskiem. Przyszłość opolskiej populacji jelonka może być analogiczna jak w przypadku kozioroga, z tych samych, wspomnianych wyżej powodów. W przypadku jelonka sytuacja może pogorszyć się szybciej, bo jego stanowisk jest mniej i są one zlokalizowane w strefach działalności gospodarki leśnej, nie zawsze w obiektach o statusie rezerwatów przyrody czy obiektach zabytkowych.

Podziękowania

Autorzy składają podziękowania za udostępnienie danych następującym osobom: Magdalena Cielniak, Ireneusz Hebda, Paweł Niemiec, Irena Kania-Surowiec, Karolina Olszanowska-Kuńka, Agnieszka Mulawa, Jakub Sebastian, Rafał Świerad, Paweł Żyła.

Bibliografia

- Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1973. Chrząszcze – Coleoptera. Biegaczowate – Carabidae, cz. 1. Katalog Fauny Polski, tom 23, z. 2. PWN, Warszawa.
- Byk A., Cieślak R. 2011. Kwietnica okazała *Protaetia aeruginosa* (Coleoptera: Scarabaeidae) w Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 67(5): 449–457.
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Dz.U. L 206 z 22.7.1992, 7–50 pp.
- Gutowski J.M. (Ed.), Bobiec A., Pawlaczyk P., Zub K. 2004. *Drugie życie drzewa*. WWF Polska, Warszawa–Hajnówka.
- Kadej M., Nowak K., Pietruszewska E., Smolis A., Wolff E., Kołtun M., Tarnawski D., Zajac K. 2018a. Pachnica dębowa *Osmoderma eremita* sensu lato (Scopoli, 1763) w południowo-zachodniej części Polski – kolejne nowe dane o występowaniu i biologii gatunku. *Przyroda Sudetów*, 21: 131–148.
- Kadej M., Nowak K., Pietruszewska E., Zajac K., Regner J., Stajszczyk M., Smolis A., Tarnawski D. 2017. Pachnica dębowa *Osmoderma eremita* s.l. (Scopoli, 1763) na Opolszczyźnie – aktualny obraz

rozmieszczenia i perspektywy ochrony. Przyroda Sudetów, 20: 127–142.

Kadej M., Ruta R., Malkiewicz A., Smolis A., Stelmaszczyk R., Tarnawski D., Żuk K., Kania J., Suchan T. 2007(2008). Nowe dane o występowaniu pachnicy dębowej *Osmoderma eremita* (Scopoli, 1763) (Coleoptera, Scarabaeidae) na Dolnym Śląsku. Przyroda Sudetów, 10: 135–150.

Kadej M., Smolis A., Zając K., Nowak K., Pietruszewska E., Tarnawski D. 2018b. Kozioróg dębosz *Cerambyx cerdo* Linnaeus, 1758 – nowe dane o rozmieszczeniu, fenologii i ochronie w południowo-zachodniej Polsce. Przyroda Sudetów, 21: 163–180.

Kadej M., Zając K., Tarnawski D., Malkiewicz A., Gil R., Tyszecka K., Smolis A., Myśków E., Bobrowicz G., Sarnowski J., Zawisza M., Józefczuk J., Gottfried T., Zając T. 2014. Pachnica dębową *Osmoderma eremita* (Scopoli, 1763) (Coleoptera, Scarabaeidae) w Polsce południowo-zachodniej. Przyroda Sudetów, 17: 89–120.

Kelch A. 1846. Grundlage zur Kenntniss der Käfer Oberschlesiens, insonders der Umgegend von Ratibor. In: Zu der öffentlichen Prüfung aller Classen des Königlichen Gymnasiums zu Ratibor den 4. und 7. April, und dem mit Entlassung der Abiturienten verbundenen Redeactus den 20. April laden ergebenste in Director und Lehrer-Collegium. Ratibor.

Królik R. 1999. Materiały do poznania chrząszczy (Coleoptera) Górnego Śląska. Acta ent. Silesiana, 5-6: 15–20.

Kuśka A. 1998. Ryjkowce (Anthribidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae) Parku Krajobrazowego Góry Opawskie. Roczn. Muz. Górnol., Przyroda, 15: 136–153.

Kuśka A., Szczepański W. 2007. Chrząszcze (Coleoptera) z listy „Natura 2000” na Górnym Śląsku i w Beskidzie Zachodnim. In: Lis J.A., Mazur M.A. (Eds.) Przyrodnicze wartości polsko-czeskiego pogranicza jako wspólne dziedzictwo Unii

Europejskiej. Centrum Studiów nad Bioróżnorodnością. Katedra Biosystematyki, Uniwersytet Opolski, Opole: 145–151.

Łęgowski D., Kuńka A. 2006. Materials to the distribution of protected, rare and endangered species of insects in the Stobrawa Landscape Park. Nature Journal, 39: 57–60.

Mazur M.A. 2011. Weevils (Coleoptera: Curculionidae) of the Stobrawski Landscape Park. Polish Journal of Entomology, 80(2): 321–342.

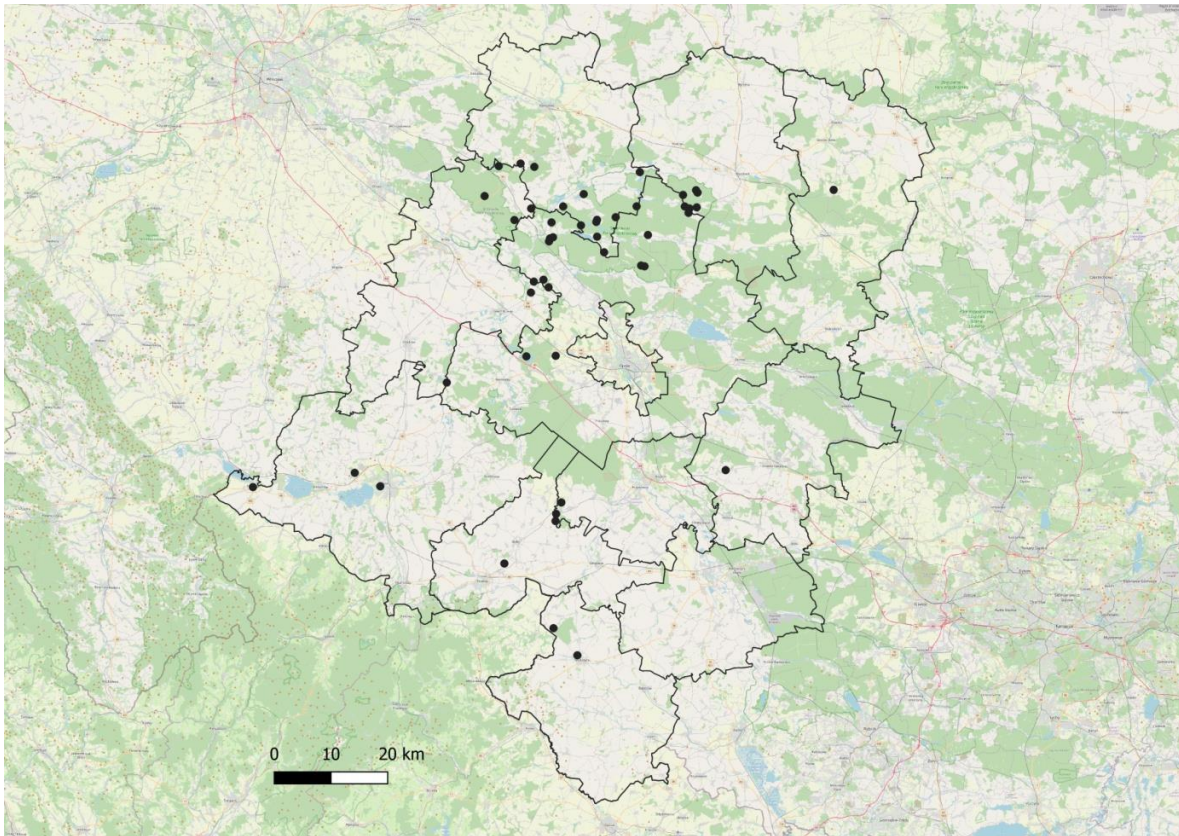
Mokrzycki T., Hilszczański J., Borowski J., Cieślak R., Mazur A., Miłkowski M., Szołtys H. 2011. Faunistic review of Polish Platypodinae and Scolytinae (Coleoptera: Curculionidae). Polish Journal of Entomology, 80(2): 343–364.

Plewa R., Hilszczański J., Jaworski T., Tarwacki G. 2014. Flower chafer *Protaetia speciosissima* (Scopoli, 1786) (Coleoptera: Scarabaeidae) – protected saproxylic species of oak stands in Poland. Forest Research Papers, 75(3): 225–229.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Dz.U. 2016, poz. 2183.

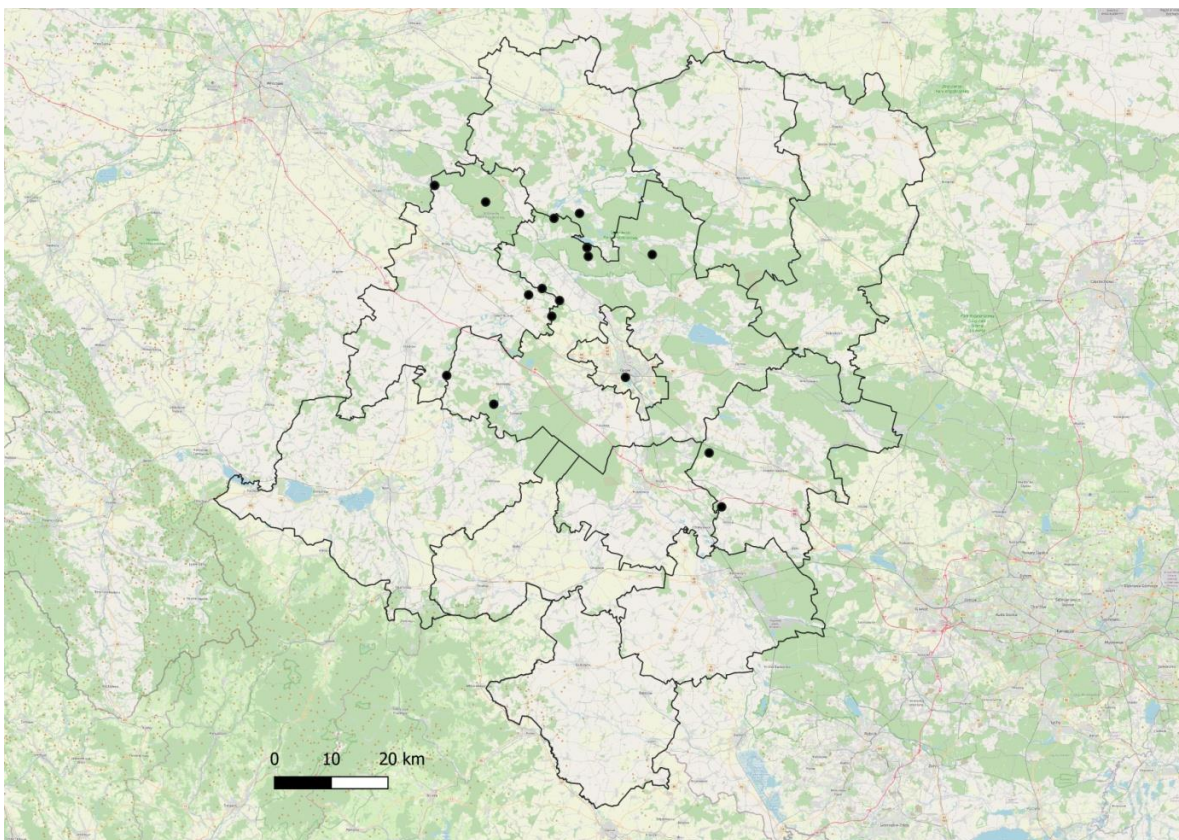
Smolis A., Szczepański W.T., Kadej M., Szczepański W., Malkiewicz A., Zając K., Karpiński L., Tarnawski D. 2016. Przyczynek do poznania rozszedlenia wybranych gatunków saproksylicznych chrząszczy (Insecta, Coleoptera) na Dolnym Śląsku. Przyroda Sudetów, 19: 87–114.

Stebnicka Z. 1978. Żukowate – Scarabaeidae. Grupa podrodzin: Scarabaeidae pleurosticti. Chrząszcze – Coleoptera. Klucze do oznaczania owadów Polski. Warszawa, PWN, 19(28b).

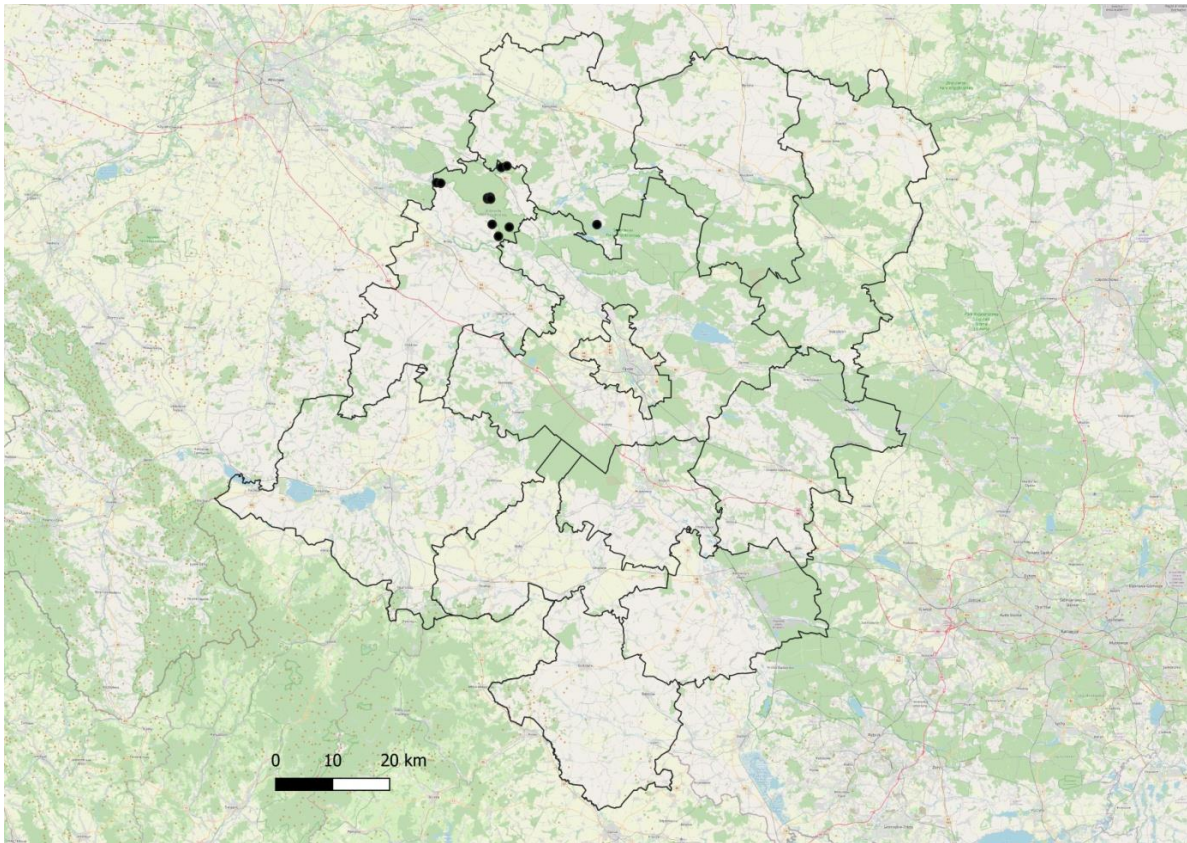
Ryc. 1. Rozmieszczenie prezentowanych stanowisk pachnicy próchniczki *Osmoderma barnabita*.

Fig. 1. Distribution of presented localities of *Osmoderma barnabita*.

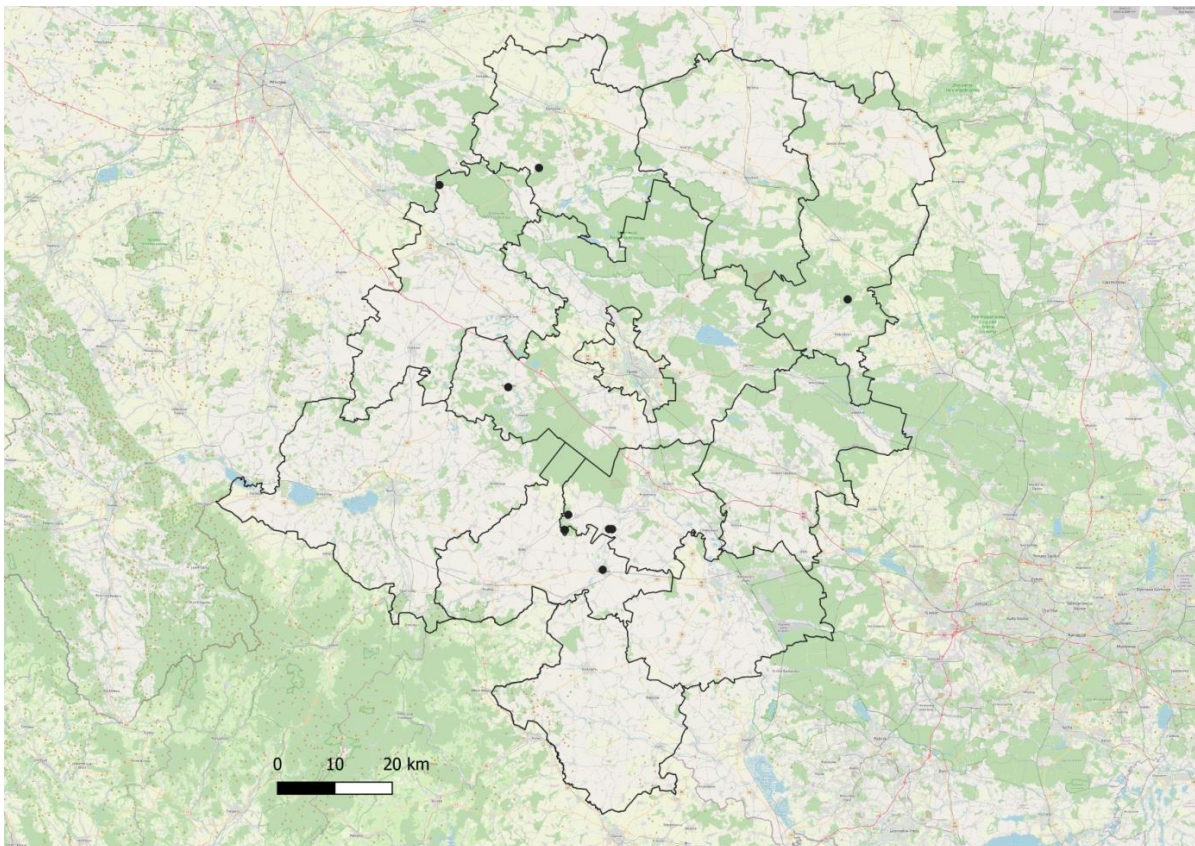
Ryc. 2. Rozmieszczenie prezentowanych stanowisk kwietnicy okazałej *Protactia speciosissima*.

Fig. 2. Distribution of presented localities of *Protactia speciosissima*.

Ryc. 3. Rozmieszczenie prezentowanych stanowisk jelonka rogacza *Lucanus cervus*.

Fig. 3. Distribution of presented localities of *Lucanus cervus*.

Ryc. 4. Rozmieszczenie prezentowanych stanowisk kozioroga dębosza *Cerambyx cerdo*.

Fig. 4. Distribution of presented localities of *Cerambyx cerdo*

Fot. 1. Pachnica próchniczka, postać dorosła (fot. M. Sierakowski)

Phot. 1. Hermit beetle, adult (phot. M. Sierakowski)

Fot. 2. Pędrak pachnicy próchniczki (fot. G. Hebda)

Phot. 2. Hermit beetle, larva (phot. G. Hebda)

Fot. 3. Głowa pędraka kwietnicy okazałej (fot. G. Hebda)

Phot. 3. Big Rose-Chafe, head capsule of larva (phot. G. Hebda)

Fot. 4. Telodontyczne samce jelonka rogacza (fot. G. Hebda)

Phot 4. European stag beetle, males of telodont form (phot. G. Hebda)

Fot. 5. Kopulujące koziorogi dębosze (fot. T. Biwo)

Phot. 5. Mating pair of Great capricorn beetles (phot. T. Biwo)